

УДК 821.161.2

МОВНА ОСОБИСТІТЬ ЗИГМУНТА ЛЕВИЦЬКОГО

Дубинець З. О.

У статті йдеться про мовну особистість Зигмунта Левицького як представника трьох культур – польської, української, російської. Проаналізовано світоглядну, культурологічну та лексико-семантичну складові мовної картини світу поета.

Ключові слова: Зигмунт Левицький, мовна особистість, поетичний словник.

В статье рассматриваются языковая личность Зигмунта Левицкого как представителя трех культур – польской, украинской, русской. Анализируется мировоззренческая, культурологическая и лексико-семантическая составляющие языковой картины мира поэта.

Ключевые слова: Зигмунт Левицкий, языковая личность, поэтический словарь.

The author considers the linguistic personality of Zigmunt Levitsky as a representative of three cultures – Polish, Ukrainian, Russian and analyses the world view, cultural and lexically semantic components of the linguistic worldview of poet.

Key words: Zigmunt Levitsky, linguistic personality, poetic vocabulary.

У численних працях дослідників різних галузей знань: філософії, психології, соціології, лінгвістики та ін. – уже не одне десятиліття спостерігаємо поживлення інтересу до особистості як багаторівневого й багатоаспектного явища. Сучасні мовознавці значну увагу приділяють проблемі мовної особистості (праці Ю. Караулова, В. Карасика, В. Красних, С. Єрмоленко, Л. Ставицької та ін.) [3, с. 349].

Мовна особистість – це національна особистість, яка відображає мовну картину світу певного етносу. На лінгвокогнітивному рівні мовну особистість оцінюють насамперед за її інтелектом, особливостями мисленнєвої діяльності, світогляду, оволодіння сукупністю знань та умінь мовного спілкування [7].

Існують різні підходи до реконструкції мовної особистості: лінгводидактичний, започаткований Ф. Буслаєвим, М. Грушевським та розвинутий сучасними мовознавцями Л. Мацько, М. Пентилюк, А. Паламар, Л. Струганець та ін.; психолінгвістичний, пов'язаний з іменами О. Потєбні, І. Бодуена де Куртене, Д. Овсянико-Куликовського, Н. Шумарової, Л. Лисиченко та ін., та метод дослідження мови художньої літератури, який передбачає два шляхи до пізнання мовної особистості – лінію “образу автора” як відображення індивідуальності письменника в написаному ним та лінію художнього образу, що спирається на аналіз і відтворення індивідуальної мовної структури (В. Виноградов, Н. Сологуб, В. Статєєва, Н. Дужик, М. Крупа, О. Переломова, М. Кравченко та ін.) [1, с. 2].

Поняття мовної особистості поєднує в собі лінгвістичні, психологічні, соціальні фактори і відкриває нові можливості для подальшого дослідження функціональних особливостей мови, мовної діяльності. Мовна особистість виступає тією призмою, крізь яку відбувається бачення та категоризація світу. Організація мовної особистості включає весь спектр національно-культурних факторів, які відображаються в картині світу [3, с. 349].

Сьогодні актуальності набуває дослідження мовної особистості письменників, які відіграли важливу роль у культурному розвитку певного регіону, зокрема Криму.

Метою даної розвідки є спроба пізнання інтелектуального обшину мовної особистості Зигмунта Левицького як представника трьох культур – польської, української, російської.

До структурних компонентів мовної особистості учені відносять: світоглядний, ціннісний, а також культурологічний.

Мовна особистість Зигмунта Левицького розкривається в його поезіях з усією повнотою й різноманітністю мовного самовираження. Творча спадщина поета становить значний літературний доробок. Це збірки віршів “Сад Буття”, “Вибране”,

“Нотатки на полях”, книга віршів українською мовою “Земне тяжіння”. Зигмунт Левицький серйозно і ґрунтовно займався поетичним перекладом. Завдяки З. Левицькому російською мовою зазвучали добірки поезій Є. Плужника, Є. Маланюка, В. Булаєнка, М. Вінграновського, В. Забаштанського, В. Затулівітра, Л. Первомайського та ін.; трагічні долі польських поетів: Єжи Ліберта, Яна Лехоня, Зигмунта Яна Румеля, Кшиштофа Каміля Бачинського, Тадеуша Боровського; побачили світ нові оригінальні переклади “Кримських сонетів” Адама Міцкевича.

Можливо, деякі дослідники та шанувальники поезії З. Левицького причислять його творчість (і повністю обґрунтовано) до “української школи” в польській літературі. Чи то росіяни (зовсім не безпідставно) будуть виборювати його належність до російськомовного табору літераторів. Але в тому немає ні національної, ані ж культурологічної проблеми. Аналіз текстів доводить, що поет збагатив усі три мови чималою кількістю нових аксіологічних смислів. А без таких понять, як *порядність*, *патріотизм*, *скромність*, *повага*, *великодушність*, *вдячність*, неможливе розуміння його життя та творчості.

Поезії З. Левицький писав російською, зрідка українською і польською мовами. Вони лунали біля його коліски, були “трьома джерелами” його натхнення:

Mnie niesie w przyszłość mocny prąd,
trzy źródła – potok lecz jedyny.
Natchnienie z trzech przychodzi stron,
mej Polski, z Rosji, z Ukrainy.

Україна у творчому доробку З. Левицького постає й у звичних пейзажно-побутових замальовках, і в асоціативних образах, які в контекстах стають своєрідними символами, знаками цієї землі. До них належать:

– топоніми: *Самбір*, *Львів*, *Дністер*, *Дніпро*, *Буг*, *Перекоп*, *Сиваш*, *Чорне море*;

– назви рослин: *як глоду куц*, *могила на обрії росте* (Земне тяжіння, с. 5); *хапає за руки шипшина* [6, с. 13]; *На Перекопі брендуші цвітуть* [6, с. 14]; *кавун херсонський* [6, с. 35]; *Із темряви старий горіх вдивляється у наші вікна* [6, с. 39]; *И первые листья сирени* [5, с. 5];

– орнітономени: *клекіт журавлів* [6, с. 12]; *червоний лелека* [6, с. 13];

Природа Північного Криму – також складова мовної картини світу З. Левицького: *Це площа похила – північнокримський степ* [6, с. 5]; *Просторий степ, прозорі небосхили* [6, с. 18]; *Ветер бросит в лицо мне соленую влагу морскую И в прибрежных степях будет слизывать солончаки* [5, с. 19]; *Печальная горит звезда над одичавшей степью* [5, с. 26].

Ще одним важливим аспектом мовної особистості З. Левицького є прихід до Бога, релігійність. У 1999 р. побачила світ книга віршів “Сад Буття” – своєрідний підсумок творчої діяльності поета за 35 років, до книги увійшли вірші, написані з 1965 по 1999 р. Книга захоплює органічним поєднанням ліризму, філософського осмислення світу і оригінальною побудовою розділів за “алеями”. Зигмунт довго йшов до “Саду Буття”. Теми любові, добра, усвідомлення сенсу життя перемирюються з тугою, печаллю, безвихідністю [2, с. 289]. Одну з “алеї” “Саду Буття” названо божественною. Християнське світовідчуття неможливо передати без використання конфесійної лексики. У поетичному словнику З. Левицького присутні: *Бог*, *Троїца*, *Иисус*, *паломники*, *фрески Господь*, *Боже свято*, *Різдво Христове*.

На особливу увагу заслуговує інтертекстуальність сакральної лексики, яка відсилає до прецедентного тексту Святого Письма: *Слово было вначале* [5, с. 130]; *Хлеб наш насущный черен и горек* [5, с. 131]; *больных детей – своих детей спаси ты и помилуй!* [5, с. 137]; *Все вернулось на круги – не убий и не солги* [5, с. 22].

Поетичний словник Зигмунта Левицького переконливо свідчить про глибоке знання писемно-літературної, розмовної і фольклорної стихій, високу мовну культуру автора. У його поезіях поєднуються розмовні вислови з книжними і науково-термінологічними: *Вот и снова весна, несмотря ни на что, и не глядя На замерзшую грязь, паралич, анемию души...* [5, с. 14]; *Черные дыры немо зияют в безднах Вселенной* [5, с. 34].

Його творчість ґрунтується на усталених літературних традиціях трьох мовних культур і водночас відрізняється оригінальністю та самобутністю. Складність авторського асоціативного мислення виявляють зорові образи, в яких індивідуальне

враження конкретизоване в епітетах, порівняннях: *Наш світ, неначе дуб кремезний, нас на гілках буття несе* [6, с. 7]; *Липнева, медова вже спека, гарячий та лагідний пил* [6, с. 13]; *І сходить сонце з-за могили, як рій рожевокрилих бджіл* [6, с. 15]; *Словно в ледоход по белой льдине, юность безоглядная летит* [5, с. 38]; *где жизнь моя, как яблоко, румянцем залита* [5, с. 41].

Метафорична мова Зигмунта Левицького насичена *слуховими образами*, які свідчать про своєрідне світосприйняття, уміння вловлювати цікаві обертони: *Ветер завоев по-волчьи, тоскуя* [5, с. 19]; *Шелестит листвою ветер, словно жестью* [5, с. 49]; *Бой часов разбивает круги каменящих суток* [5, с. 26]; *І чую вже не крові – часу плин* [6, с. 25]; *з блакитних дзвіночків хай лунко розсиплеться сміх твоїй, маля* [6, с. 22]; *дзвенить ледь чутно металеве листя* [6, с. 33].

Образи олюдненої природи, змальовані З. Левицьким, є свідченням співзвучності настрою автора і навколишнього світу: *і сльози ронить – зоряне насіння* [6, с. 14]; *І квилить степ* [6, с. 18]; *Як грає веселкою травень, і кидає зливи в ріпку!* [6, с. 22]; *де кожен куц і дерево, й стеблина влітають в гімн буття свій срібний спів* [6, с. 31]; *Тронутый солнцем природе снятся любовные сны* [5, с. 45].

На особливу увагу заслуговує семантика авторських оксюморонів: *Тишь паутины звенит* [5, с. 20]; *Чи не вона навік тоді з'єднала дві доли у окрилену одну?* [6, с. 29]; *Дзвінке повітря* [6, с. 31].

Мова поета надзвичайно багата лексично, граматично й фразеологічно: *в конце тоннеля чуть заметный свет* [5, с. 14]; *Но мне суждено лишь метаться по кругу, как белке в своем колесе* [5, с. 22].

З. Левицький досконало володів не лише національним культурно-історичним досвідом, а й загальнолюдським. Приклад тому трансформовані ним фразеологізми, прислів'я, приказки, крилаті вислови, побудовані на їх основі власні афоризми, які є свідченням високої культури мовомислення: *Доки зійде ясне сонце, кров'ю виточиться серце* [6, с. 21]; *Тільки, юначе, в місто це двічі, як і у річку часу, не ввійдеш* [6, с. 27]; *Надії нитку тільки не порвіть* [6, с. 30]; *В блаженній нищете над пропастью во ржи слепые за слепым поводырем бредем* [5, с. 133].

У творчому доробку поета чимало лексем зі значенням кольору, з-поміж яких можна виокремити шість основних: червоний, зелений, чорний, білий, блакитний, жовтий.

Сакральний для усіх культур *білий* колір має традиційну семантику – символ невинності, чистоти, непорочності, божественного [4, с. 302]: *Дівчата всі були у сукнях білих* [6, с. 29]; *Скільки синів на війну забрали і засипали снігом білих троянд* [6, с. 88].

Антиподом білого є *чорний*, який викликає в поета своєрідні асоціації: *в мед золотий і в чорний хліб* [6, с. 11]; *як на дорогах чорних перший сніг* [6, с. 14].

Зелений колір – символ рослинного світу, життя, молодості, плодovitості, краси й радості: *голубое за зеленым склоном небо* [5, с. 46]; *лягаем в грунт із сподіванням, що весною знов спалахне зелений бунт* [6, с. 7].

Автор активно використовує лексеми *жовтий і золотий*, який в українському фольклорі символ жита, хліба: *секунди їхні злітають зернами золотими* [6, с. 86]. Водночас золотий позначає колір, протиставлений зеленому, життю: *Долоні-листя гріють під промінням дерев злтаво-жовті куполи* [6, с. 30]; *сріблясті й злтаві гаї* [6, с. 32].

Червоний в мовотворчості З. Левицького асоціюється з кров'ю і вогнем: *На Перекопі брендуші цвітуть – червоні квіти, себто душі брєнні всіх воїнів* [6, с. 14]; *А сонце – червоний лелека – летить, не розкривши ще крил* [6, с. 13].

Блакитний колір давно вже сприймається як символ неба, безмежного, мрій, надій. Проте в З. Левицького він набуває додаткової семантики “чистий, безгрішний”: *Блакитне поле – волошковий рай* [6, с. 9].

Аналіз словника З. Левицького дає підстави стверджувати, що поет – багатогранна елітарна мовна особистість, пізнання якої відкриває нові горизонти для дослідників.

Відомий сучасний український філософ Сергій Кримський вважає, що “людина істота вертикальна, бо її життя визначається не так вдовж – кількістю прожитих років, як у височінь ціннісного сходження”. Саме “височінь ціннісного сходження” досягається мовою. Зигмунт Левицький зробив вагомий внесок у літературу, в розмаїття естетичного спадку польської, російської та української мов.

Література

1. Должикова Т. І. Мовна особистість Пантелеймона Куліша : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Должикова Т. І. – К., 2004. – 21 с.
2. Левицька А. Слово про перекладача / А. Левицька // Антонич Б.-І. Вибрані поезії / А. Левицька ; пер. з рос. З. Левицького / упоряд. А. Левицька. – Львів : Каменяр, 2008. – 317 с. – Укр. і рос. мовами.
3. Власенко В. В. Мовна особистість Лесі Українки в епістолярному дискурсі / В. В. Власенко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия "Филология. Социальные коммуникации". – 2012. – № 1, т. 25 (64). – Ч. 2. – С. 349–354.
4. Камберова Р. Семантика лексем зі значенням кольору в українських поетів-символістів / Р. Камберова // Вісник Львів. ун-ту. Серія "Філологія". – 2009. – Вип. 48. – С. 300–305.
5. Левицький З. Сад бытия / З. Левицький. – Симферополь : Дар, 1999. – 144 с.
6. Левицький З. Земне тяжіння. Вірші. Переклади / З. Левицький. – Симферополь : Автограф, 2002. – 92 с.
7. Плющ М. Я. Формування мовної особистості в Україні сьогодні [Електронний ресурс] / М. Я. Плющ. – Режим доступу: anvou.org.ua/academy/herald_info/visnyk_78...visnyk. – Назва з екрана.